

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยนี้ ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การศึกษาเอกสาร ตำรา และรายงานการวิจัยต่าง ๆ
2. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างประชากร
3. การสร้างและเลือก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล
6. สรุป อภิปรายผลการศึกษาวิจัยและเสนอแนะ

การศึกษาเอกสาร ตำรา และรายงานการวิจัยต่าง ๆ

ในการดำเนินการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ตำรา และรายงานการวิจัยต่าง ๆ ตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ความหมายและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำและผู้นำการเปลี่ยนแปลง
2. ความหมายและทฤษฎีเกี่ยวกับการพึ่งตนเองของชุมชน
3. ความหมายและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา
4. ความหมายและทฤษฎีเกี่ยวกับจิตสำนึก
5. ความหมายและทฤษฎีเกี่ยวกับองค์กรประชาชน
6. งานวิจัยที่ เกี่ยวกับการพึ่งตนเองของชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชน

การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างประชากร

เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้คือ ต้องการศึกษาค้นคว้าทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ (Phenomenon) ทางสังคมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยมุ่งที่จะหาคำตอบว่าปรากฏการณ์ดังกล่าว "เกิดขึ้น" ภายใต้งเงื่อนไขหรือปัจจัยอะไรบ้าง ดังที่ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาว่าผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีบทบาทอย่างไร

ในการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนโดยวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน และบทบาทของผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นปัจจัยต่อความเปลี่ยนแปลงของชุมชนในการทำไร่นาสวนผสมหรือไม่เพียงใด ดังนั้น การวิจัยนี้จึงไม่ใช่การศึกษาประชากรในความหมายของการวิจัยเชิงปริมาณแบบปฏิฐานนิยม (Positivism) ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยกระแสหลักในปัจจุบัน และไม่สนใจที่จะลุ่มหากลุ่มตัวอย่างประชากร

สำหรับเหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาเฉพาะกรณีโครงการไร่นาสวนผสม โรงเรียนสาครวิทยาคม อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพราะ

1. จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า เป็นโครงการที่มีกิจกรรมในการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนโดยวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งตรงกับประเด็นของการศึกษาวิจัยครั้งนี้
2. เนื่องจากข้อจำกัดในความรับรู้ของผู้วิจัยเองว่ามีชุมชนใดบ้างที่มีกิจกรรมดังกล่าว เพราะดังที่กล่าวไว้แล้วว่ายุทธศาสตร์ในการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนโดยวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนยังอยู่ในระยะเริ่มแรกของความสนใจจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งความหมายของ "การพึ่งตนเอง" และแนวทางการพัฒนาที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนที่ถูกกำหนดโดยหน่วยงานของรัฐกับองค์การพัฒนาระดับภาคเอกชนก็แตกต่างกัน และไม่ปรากฏว่ามีการจัดทำบัญชีรายชื่อชุมชนที่มีกิจกรรมดังกล่าว ในลักษณะที่เป็นทางการทั้งจากองค์การพัฒนาระดับภาคเอกชนและโดยเฉพาะหน่วยงานของรัฐ จำเป็นที่ผู้วิจัยจะต้องอาศัยการรับรู้และความสนใจส่วนตัว เป็นหลักในการค้นหากรณีศึกษา
3. ผู้วิจัยได้มีโอกาสร่วมสัมมนา อภิปราย แลกเปลี่ยนทัศนะทางการศึกษากับสมาชิกของกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงและชาวบ้านบางส่วนในชุมชนสาครวิทยาคมเป็นเวลาประมาณ 3 ปี และเคยไปศึกษาดูงานในพื้นที่ก่อนที่จะทำการวิจัยมา 3 ครั้งในต่างกรรมต่างวาระ จึงทำให้มีพื้นฐานแห่งความสัมพันธ์ที่ดีพอกับผู้ถูกวิจัย อันเท่ากับ เป็นพื้นฐานที่ดีต่อการสร้างความไว้วางใจของชุมชนที่มีต่อตัวผู้วิจัย มิให้มีลักษณะที่แปลกแยกกับชุมชนในการทำการศึกษา

สำหรับชุมชนสาครวิทยาคมนี้ หากกำหนดตามการแบ่งเขตการปกครองของทางราชการจะได้แก่ หมู่ 1 (บ้านสาครลี) ตำบลสามดุ่ม หากกำหนดตามการรับรู้ของชาวบ้านจะครอบคลุมหมู่ 1 (ทั้งหมด) และหมู่ 2 (ทั้งหมด) ของตำบลสามดุ่ม หมู่ 9 (บางส่วน) และหมู่ 10 (ทั้งหมด) ของตำบลบางนมโค หมู่ 4 (บางส่วน) และหมู่ 5 (บางส่วน) ของตำบลบ้านหลวง ในการนี้ ผู้วิจัยยึดถือ

ตามการแบ่งเขตการปกครองของทางราชการเป็นหลักคือ หมู่ 1 ตำบลสามดุ่ม ซึ่งเป็นใจกลางของชุมชนสาครีทั้งหมด และเพื่อให้ผลการวิจัยในส่วนที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์ผลกระทบของบทบาทของกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อความเปลี่ยนแปลงของชุมชนฯ ครอบคลุมพื้นที่มากขึ้น จึงผนวกเอาหมู่ 10 ตำบลบางนมโค ซึ่งอยู่ติดกับหมู่ 1 ตำบลสามดุ่ม (มีคลองขนมจีนกั้นอาณาเขต) มาเป็นชุมชนที่ทำการศึกษาด้วย รวมความได้ว่าชุมชนสาครีในความหมายของผู้วิจัยก็คือหมู่ 1 ตำบลสามดุ่มและหมู่ 10 ตำบลบางนมโค

การสร้างและเลือกเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

1. ตัวผู้วิจัยเอง นับเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุด "เพราะการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการใช้คนสัมผัสกับคนโดยตรง" (สุภางค์ จันทวานิช ใน โครงการพัฒนาสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี 2523 : 138)

2. แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interview or Informal Interview) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อที่จะทำการศึกษาไว้อย่างกว้าง ๆ เป็นการล่องหน้า (Interview Guideline) เป็นลักษณะคำถามแบบเปิด (Open-ended) ที่ผู้วิจัยต้องใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบลึก (Depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับลึก การตั้งคำถามในการสัมภาษณ์เป็นหน้าที่ของผู้วิจัยที่จะซักถามรายละเอียดจากผู้ให้สัมภาษณ์ ไม่มีการกำหนดรายละเอียดของข้อคำถามไว้ (บุญเรียง ขจรศิลป์ 2529 : 113)

3. บันทึกภาคสนามของผู้วิจัย ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยบันทึกเกี่ยวกับรายละเอียดที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ กิจกรรมที่สังเกต และสภาพแวดล้อมหรือบริบทที่เกี่ยวข้องในขณะทำการศึกษาในขณะเดียวกัน ผู้วิจัยได้ใช้อุปกรณ์ภาคสนามประกอบด้วยคือ เครื่องบันทึกเสียงและกล้องถ่ายรูป

สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกแบบสัมภาษณ์ดังกล่าวมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ก็เพราะ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ต้องการข้อมูลในระดับลึก จึงต้องใช้การสัมภาษณ์แบบลึก (Depth Interview) และใช้ศิลป์แห่งการตะล่อมกล่อมเกลา (Probe) เข้าผสมด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องเป็นจริงมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ อีกทั้งการสัมภาษณ์ผู้นำการเปลี่ยนแปลงนี้ถือได้ว่าเป็น "การสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญ" (Key-informant Interview) ซึ่งการสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าว

สำคัญนับว่ามีประโยชน์มากในแง่ที่ไม่จำเป็นต้องไปสัมภาษณ์ชาวบ้านทุกคน เพราะผู้ให้ข่าวสำคัญ จะรู้เรื่องในเรื่องที่เราต้องการได้ลึกซึ้งกว่าคนอื่น ๆ ทั่วไป (สนิท สมักรการ ใน สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี 2522 : 129)

นับว่าแบบสัมภาษณ์ดังกล่าวเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมที่สุดในการวิจัยนี้ ดังที่ เซลดิทซ์ (Zelditch อ้างถึงใน สุภางค์ จันทวานิช 2528 : 15) ได้สร้างตารางแสดงความเหมาะสมของการเลือกวิธีการเก็บข้อมูลไว้ว่า หากประเภทของข้อมูลที่ต้องการเป็น " เหตุการณ์, เรื่องราวบันทึกสิ่งที่เกิดขึ้น " (ซึ่งเป็นลักษณะของข้อมูลที่ตรงกับการวิจัยนี้) แล้วการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข่าว (Informant) "จะได้ข้อมูลเพียงพอและมีประสิทธิภาพ ถ้าทำด้วยความระมัดระวัง"

แม้ว่า ข้อจำกัดหรือข้อเสียที่สำคัญประการหนึ่งของการสัมภาษณ์คือ "การสัมภาษณ์มัก ขึ้นอยู่กับ Emotion Set ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลลอคติ" (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ ใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และ สำลี ทองธิว, บรรณาธิการ 2527 : 91) อันทำให้ขาดความเที่ยงตรงภายในหรือความ เที่ยงตรงของตัวงานวิจัยอย่างเพียงพอ แต่ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเชื่อมั่นว่าสามารถควบคุม สถานการณ์วิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรง ไม่เกิดปัญหาในเรื่อง Emotion Set ดังกล่าว เพราะผู้วิจัยได้มีโอกาสสร้างความสัมพันธ์คุ้นเคยกับผู้นำการเปลี่ยนแปลงและชาวบ้านในชุมชนที่ ศึกษาในฐานะที่เป็นกัลยาณมิตร เป็นเพื่อนร่วมความคิดที่สนใจในแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อการ พึ่งตนเองของชุมชนมาอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลาพอสมควรดังที่เคยกล่าวไว้แล้วในเรื่อง เหตุผลในการเลือกกรณีศึกษา ซึ่งเป็นเหตุผลเพียงพอที่จะทำให้เชื่อได้ว่า หากใช้วิธีการสัมภาษณ์ แบบลึก (Depth Interview) ดังที่กล่าวมาแล้ว จะได้รับข้อมูลที่เที่ยงตรงจากผู้ถูกวิจัยอย่าง เพียงพอ ซึ่งนับ เป็นความ เที่ยงตรงภายในที่เกิดจากการที่ผู้ถูกวิจัยรู้สึกคุ้นเคยกับผู้วิจัยจนมีพฤติกรรม และการแสดงออกที่เป็นธรรมชาติ (Phenomenological validity) (สุภางค์ จันทวานิช ใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี 2523 : 140) อันเป็นผล มาจากพื้นฐานแห่งความสัมพันธ์ที่ตระหว่งกันมาก่อนนั่นเอง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชน

1.1 ผู้วิจัยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวติดต่อกับสมาชิกของกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลง ที่มีสถานภาพ เป็นข้าราชการครูในโรงเรียนสาธิตวิทย์ฯอย่างไม่เป็นทางการเพื่อขอเข้าดำเนินการ

วิจัย และติดต่อที่พักอาศัยซึ่งผู้วิจัยได้อาศัยอยู่ในบ้านพักครูร่วมกับสมาชิกของกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงคนหนึ่ง ในขณะที่ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลภายในชุมชน

1.2 ผู้วิจัยเข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชนที่ทำการศึกษาวิจัย โดยแสดงตนเองว่า " เป็นนักวิจัยที่ต้องการเก็บข้อมูลเพื่อการศึกษา แต่ในขบวนการเก็บข้อมูลนั้นต้องการที่จะใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนและต้องการที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนด้วย" (อมรา พงศาพิชญ์ 2526 : 4) เพื่อมิให้บุคคลในชุมชนเกิดความไม่ไว้วางใจในสถานภาพของผู้วิจัย พร้อมกับ เข้าเก็บรวบรวมข้อมูลตามลักษณะของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการหรือไม่มีโครงสร้าง โดยมีอุปกรณ์ภาคสนามประกอบด้วย เลือ เครื่องบันทึกเสียงและกล้องถ่ายรูป

เหตุที่ผู้วิจัยต้องเข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชน เพื่อทำการเก็บข้อมูลก็เพราะ

ถ้านักวิจัยเลือกที่จะใช้วิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูล นักวิจัยจะต้องพร้อมที่จะเสียเวลาใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนนั้น เป็นเวลานาน เพราะการใช้วิธีการสังเกตและสัมภาษณ์เป็นวิธีการวิจัยนี้ เป็นวิธีที่ผนวก "ระเบียบวิธีวิจัย" เข้ากับ "การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างสมมติฐานหรือทฤษฎี" ของงานวิจัยนั้น ๆ การเก็บรวบรวมข้อมูลไม่ใช่ "เครื่องมือ" ในการวิจัยที่แยกต่างหากจากการวิเคราะห์ข้อมูล การเลือกใช้การสังเกตและการสัมภาษณ์ในงานวิจัยหมายความว่านักวิจัยใช้เวลา ความคิด และชีวิต อยู่กับงานตลอดช่วงเวลาของการศึกษา (อมรา พงศาพิชญ์ 2526 : 3)

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

2.1 ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ในการเลือกตัวบุคคลที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงดังนี้

(1) เป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในการกระทำการเร่ง เร้าหรือผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของคนในชุมชนจากสภาพที่เป็นอยู่ให้ไปสู่สภาพที่สามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น ตามจุดมุ่งหมายของโครงการไร่นาสวนผสม โดยมีบทบาทมาตั้งแต่ระยะแรกของการดำเนินงานตามโครงการฯ จนถึงปัจจุบัน และ

(2) เป็นผู้ทีบุคคลในข้อ 1 ระบุว่าร่วมเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงโดยอาจมีบทบาทมาตั้งแต่ระยะแรก เช่น เดียวกันหรืออาจมีบทบาทร่วม เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงหลังจากที่โครงการฯ ได้ดำเนินงานไประยะหนึ่งแล้วและมีบทบาทมาจนถึงปัจจุบัน

บุคคลที่อยู่ในเกณฑ์ดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นสมาชิกของกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลง

2.2 ผู้วิจัยค้นหาตัวผู้นำการเปลี่ยนแปลงโดยเริ่มต้นจากเกณฑ์ข้อที่ 1 ในส่วนของสมาชิกของกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่เป็นครูซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมทั้งจากการรับรู้ของผู้วิจัยเอง เพราะโครงการไร่นาสวนผสมได้รับการเริ่มต้นจากระดับโรงเรียนคือโรงเรียนสาธิตวิทยาแล้วจึงขยายออกมายังชุมชน ผู้นำการเปลี่ยนแปลงในส่วนนี้จึงเป็นผู้นำที่เป็นทางการซึ่งมีบทบาทหลักในการผลักดันโครงการฯ ตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงปัจจุบัน จากนั้น ผู้วิจัยจึงใช้เกณฑ์ข้อที่ 2 ในการค้นหาตัวผู้นำการเปลี่ยนแปลงต่อไปจนกระทั่งได้ครบจำนวน โดยผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลในระหว่างทำการศึกษาอยู่ตลอดเวลาว่าบุคคลดังกล่าวนี้มีคุณสมบัติเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามความหมายที่กำหนดไว้หรือไม่

จากการศึกษาพบว่าสมาชิกของกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงประกอบด้วยบุคคลดังต่อไปนี้

1. นายสุรินทร์	กิจนิศย์ชีว์	ในการวิจัยนี้จะเรียกว่า	ครูรินทร์
2. นายวิเชียร	เทริชญศิริณ	ในการวิจัยนี้จะเรียกว่า	ครูวิเชียร
3. นายจรินทร์	อรรถจรูญ	ในการวิจัยนี้จะเรียกว่า	ครูจรินทร์
4. นายสุรพงษ์	อวยพร	ในการวิจัยนี้จะเรียกว่า	หมอแต้ม
5. นายพร	พันธุ์เพ็ง	ในการวิจัยนี้จะเรียกว่า	ลุงพร
6. นายเข้ม	พันธุ์เพ็ง	ในการวิจัยนี้จะเรียกว่า	น้ำเข้ม
7. นายบุญชอบ	พันธุ์เพ็ง	ในการวิจัยนี้จะเรียกว่า	ทิดชอบ
8. นายบุญเชิด	พันธุ์เพ็ง	ในการวิจัยนี้จะเรียกว่า	ทิดเชิด
9. นายสุนทร	พันธุ์เพ็ง	ในการวิจัยนี้จะเรียกว่า	สุนทร

2.3 ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์แบบลึก (Depth Interview) กับผู้นำการเปลี่ยนแปลงแต่ละคน พร้อมกับตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ซ้ำ (Repeated Interview) ในประเด็นเดียวกันด้วยคำถามต่าง ๆ กันกับผู้นำการเปลี่ยนแปลงคนเดียวกันและระหว่างคนอื่น ๆ ตลอดจนอาศัยการสังเกตและการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย ส่วนใหญ่ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบลึกเป็นรายบุคคล บางครั้งก็สัมภาษณ์แบบลึกในลักษณะการประชุมกลุ่มโดยผู้วิจัยเป็นผู้ซักประเด็นคำถาม แต่เมื่อพิจารณาเห็นว่าทำให้ข้อมูลบางอย่างของผู้ถูกวิจัยมีความอ่อนไหวต่อการเกิดความขัดแย้งทางความคิดในกลุ่มฯ อันนำไปสู่การประนีประนอมทางความคิดซึ่งทำให้ไม่ได้ข้อมูลที่แท้จริงออกมา ผู้วิจัยก็นำประเด็นนั้นไปสัมภาษณ์แบบลึกเป็นรายบุคคล

ในการสัมภาษณ์แบบลึกนี้ ส่วนใหญ่ผู้วิจัยใช้กับผู้นำการเปลี่ยนแปลงซึ่งถือว่าเป็นบุคคลสำคัญหรือผู้ให้ข่าวสำคัญ (Key informants) เป็นหลัก และสัมภาษณ์ชาวบ้านอื่น ๆ และผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เป็นส่วนเสริม เมื่อต้องการข้อมูลเพิ่มเติมหรือตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

2.4 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ (Participant Observation) ในส่วนนี้ผู้วิจัยกระทำได้น้อยมาก เพราะกิจกรรมโครงการไร่นาสวนผสมในระดับชุมชนในบัจจุบันอยู่ในภาวะที่อ่อนตัวมาก ดังจะได้เสนอในผลการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป มีกิจกรรมในส่วนของกลุ่มมูย เท่านั้นที่ยังคงดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและผู้วิจัยได้มีโอกาสสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง

ดังนั้น ข้อมูลส่วนใหญ่ในการวิจัยนี้จึงได้มาจากการสัมภาษณ์แบบลึก การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการฯ และการสังเกตการณ์เกี่ยวกับบริบททางด้านกายภาพและสังคมของชุมชนสาคลีเป็นหลัก

3. ระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยอาศัยอยู่ในชุมชนประมาณ 3 เดือน คือ เริ่มตั้งแต่กลางเดือนกรกฎาคม 2530 - กลางเดือนตุลาคม 2530 แต่ในระยะเวลาประมาณ 3 เดือนนี้ ผู้วิจัยไม่ได้อาศัยอยู่ในชุมชนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field work) โดยตลอด แต่ใช้เวลาส่วนหนึ่งอยู่ในกรุงเทพฯ เพื่อกลับมาพบอาจารย์ที่ปรึกษาและกลับมาวิเคราะห์ สรุปรายข้อมูล แล้วกลับไปยังชุมชนเพื่อทำการสำรวจและวิเคราะห์ สรุปรายข้อมูลอีก จนถึงการทำการวิเคราะห์และสรุปขั้นสุดท้าย รวมระยะเวลาที่อยู่ในชุมชนอย่างต่อเนื่องประมาณ 2 เดือน ผู้วิจัยได้ใช้เวลาสำหรับตรวจสอบความถูกต้องและติดตามข้อมูลที่ยังไม่ครบจนถึงต้นเดือนธันวาคม 2530

กล่าวได้ว่าในระยะเวลาประมาณ 2 เดือนที่ผู้วิจัยเข้าไปอาศัยและทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชนนั้น ผู้วิจัยไม่ต้องเสียเวลาในการปรับตัวหรือสร้างความไว้วางใจให้แก่คนในชุมชนเลย เพราะดังที่กล่าวไว้แล้วว่าผู้วิจัยมีพื้นฐานแห่งความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชนมาก่อนแล้ว อีกทั้งชุมชนสาคลีเป็นชุมชนที่มีบุคคลจากหน่วยงานพัฒนาเอกชน นิสิต นักศึกษา และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานอื่น ๆ เข้ามาดำเนินงานเกี่ยวกับโครงการไร่นาสวนผสมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งช่วยลดความแปลกแยกระหว่างผู้วิจัยกับผู้ถูกวิจัยไปในตัว ในกรณีที่ผู้วิจัยต้องการสัมภาษณ์แบบลึกกับบุคคลที่ไม่เคยสร้างความคุ้นเคยกันมาก่อนนั้น ผู้วิจัยจะอ้างอิงถึงบุคคลอื่น ๆ ในกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลง

หรือมีฉะนั้นก็ให้สมาชิกในกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงพาไปแนะนำก่อนที่จะทำการสัมภาษณ์แบบลึก ผู้วิจัยสามารถเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการนี้ตั้งแต่วันแรกที่เข้าไปอยู่ในชุมชน

ดังนั้น ระยะเวลา 2 เดือน สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชนนี้จึง เป็นระยะเวลา ที่ผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลได้อย่างเต็มที่และครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ประเด็นในการวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยนี้เป็นสิ่งที่กระทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวม ข้อมูลอยู่ตลอดเวลา ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์ซ้ำแล้วซ้ำอีก ไปพร้อมกับกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลจนกว่าจะได้ข้อสรุปสุดท้าย ทั้งนี้ เพื่อตอบคำถามหลัก ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย 2 ประการคือ

1. ภายใต้การดำเนินงานโครงการไร่นาสวนผสม ผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีบทบาท ในการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนในด้านต่อไปนี้อะไรบ้าง

1.1 บทบาทในการสร้างจิตสำนึกเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

1.2 บทบาทในการจัดองค์กรประชาชน เพื่อหนุนช่วยการพึ่งตนเองของชุมชน

โดยวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน

2. บทบาทของผู้นำการเปลี่ยนแปลงในข้อ 1 มีผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลง ของชุมชนในการทำไร่นาสวนผสมเพียงใด

2. หน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์ (Unit of Analysis)

หน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์บทบาทของผู้นำการเปลี่ยนแปลงคือ "กลุ่มผู้นำการ เปลี่ยนแปลง" หากกล่าวถึงผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นตัวบุคคล ก็หมายถึงกล่าวในฐานะที่เป็น สมาชิกคนหนึ่งในกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลง

3. การเสนอผลการวิเคราะห์

ผู้วิจัยเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปของการเขียนบรรยายเป็นหลัก ยกเว้น ข้อมูลบางส่วนที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจสังคม (Socioeconomic) และความเปลี่ยนแปลงในเชิง

ปริมาณ (Quantitative) ของชุมชน ก็ได้เสนอเป็นตัวเลขและตารางต่าง ๆ ประกอบการ
บรรยาย

กล่าวโดยสรุป วิธีดำเนินการวิจัยในการวิจัยครั้งนี้สรุป เป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 3
แสดงวิธีดำเนินการวิจัย

